

Groene oases

Honderd jaar volkstuinders in Amsterdam

Heel wat Amsterdammers zouden er maar wat graag een willen hebben: een volkstuintje. Ongeveer 6000 zijn er nu – en het is dringen op de wachtlijsten. Volkstuinen zijn ooit ontstaan als een gebaar van liefdadigheid door welgestelden aan de armen. Die kregen in de hete zomer van 1917 genoeg van alle bevoogding en namen het heft zelf in handen. Zo ontstond de Amsterdamse Bond van Volkstuinders, met politieman Jan Vroegop als pionier. Twee volkstuinders van nu duiken in de geschiedenis van een groene beweging avant la lettre.

III

Het was uit nieuwsgierigheid en sociale overwegingen – de voedseltekorten, de werkloosheid en de armoede in de jaren van de Eerste Wereldoorlog – dat politieman Jan Vroegop op 18 augustus 1917 de oprichtingsbijeenkomst van de Bond van **Huurders van Volkstuinen bezocht** in café De Unie, op de hoek van de Staringstraat en de Overtoom. Het was het begin van een levenslange passie. Hij kwam meteen in het bestuur van de 'Bond' en sprak al

snel met de Dienst Publieke Werken en de wethouders Willem Vliegen en (na hem) Willem de Vlucht over percelen voor nieuwe volkstuinen. In de raadsleden Monne de Miranda en Klaas de Vries vond hij enthousiaste medestanders voor het volkstuinwezen.

Vroegop wist wat hij wilde en ook waarom. Als diender in de Jordaan werd hij vaak aangesproken door vrouwen wier mannen in de cafés het schaarse geld verzopen. "Hij kwam op het idee om die mannen iets te doen te geven. Van de gemeente kreeg hij een stukje grond in de Slatuinen, hij verzamelde schoffels,

harken en spaden, en op de vrijdag ging hij de kroegen in, in uniform, om de elf grootste dronkenlappen te verzamelen. 'Ik heb jullie morgen nodig.' De volgende ochtend waren ze met z'n allen aan het werk", vertelde zijn kleindochter Jacoba Nietveld-Vroegop in 2010 aan *Het Parool*.

Arbeiderstuinen

Volkstuinen waren er al veel langer. Aanvankelijk waren deze 'arbeiderstuinen' een vorm van burgerlijke liefdadigheid, meer dan eens op initiatief van de Maatschappij tot Nut van het Algemeen. In Amsterdam was vanaf 1909 het Comité

◀ Een idylle. Zo tekende Ro Mogendorff in 1947 een parkje volkstuinten aan de toenmalige Ouderkerkerdijk, die kort na de opening van Amstelglorie (1953) Jan Vroegopsingel ging heten.

voor Volkstuinen actief, een initiatief uit de betere kringen om de minder bevoorrechte stadsbewoners in contact te brengen met de natuur. Eerste voorzitter was de advocaat Joost van Hamel, later onder meer hoogleraar strafrecht aan de gemeentelijke universiteit en gemeenteraadslid. "Telkens werden, met luttele duizenden voor inrichtingskosten, de eenheden rondom de stad in het leven geroepen en gepropageerd. Zij onderscheiden zich al spoedig door de Nederlandse karaktertrekken: bijzonder netjes; nijvere zorg; en toewijding bij de bewerking, verfrissende aanraking tussen

mens en natuur", blikte hij meer dan een halve eeuw later in *Ons Amsterdam* terug. Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog telde Amsterdam drie volkstuincomplexen: Tuinwijk (1910, aan de Ringvaart), Hofwijk (1913, langs de Boerenwetering) en Nieuw-Amsterdam (1914, bij de Kostverlorenvaart). Buitenzorg werd in 1917 opgericht om in de voedselbehoefte te voorzien en ligt als enige nog op dezelfde plek, naast het W.H. Vliegenbos in Noord. Tuinwijk bestaat nog altijd, maar nu aan de Liergouw in landelijk Noord. Wie de huurders waren? Op Hofwijk zaten in 1913 onder

anderen 32 diamantbewerkers, 18 trambeambten, 35 klerken, 10 politieagenten, 16 onderwijzers en 11 musici. De tuinders huurden hun stukje grond van het Comité en hadden verder niets te zeggen over het beheer van 'hun' complex. Dat begon te steken in deze tijd van arbeidersemancipatie. Een maand na het Aardappeloproer was de oprichtingsbijeenkomst van de eigen belangenorganisatie, waar Vroegop direct op de voorgrond trad. Tot zijn plotselinge dood in 1946 gaf hij de richting aan. Hij kreeg vooral te maken met het verplaatsen van volkstuincomplexen door stadsuitbreiding en deed

er alles aan om dat te voorkomen. Lang niet altijd lukte dat, leert ons de geschiedenis. Wel legde hij de solide basis van volkstuinen als een sociale organisatie, met vrijwilligers die niet alleen hun eigen tuinen, maar ook het publiektoegankelijke groen met toewijding onderhouden.

Doelen

Jan Vroegop werd op 7 maart 1877 geboren in Broek op Langendijk. Hij was de eerste van drie kinderen, hun vader was groentekoopman. In 1899 trouwde Jan Vroegop met Engelina ('Lien') Machielse (1872-1960). Ze woonden op verschillende adressen in Amsterdam-West en kregen tien kinderen. Aanvankelijk was hij schoenmaker, maar vanaf 1901 werkte hij bij de politie, waar hij opklom tot brigadier en zich ontpopte als een rasbestuurder. Zeventien jaar zat hij in het bestuur van de afdeling Amsterdam van de Algemene Bond van Politiepersoneel (de laatste vijf als voorzitter, tot 1922), daarna

was hij lid van het landelijk hoofdbestuur. Zijn 25-jarig politiejubileum werd groots gevierd. Bij het zilveren jubileum van de Politiebond (1927) was hij voorzitter van de feestcommissie. Op z'n 55ste kreeg hij 'ervol ontslag' (pensioen); een jaar later gaf de gemeente hem de Zilveren Medaille van de Stad Amsterdam.

De bezigheden van de Bond waren aanvankelijk praktisch van aard: de paden moesten goed begaanbaar zijn en het vervoer van materialen van en naar de tuinen moest georganiseerd worden. Al snel volgden ambitieuzere doelen, zoals het huren van grotere stukken land van de gemeente en de strijd om het behoud bij stadsuitbreiding. Ook de algemene belangenbehartiging van volkstuinders en het vergroten van kennis over tuinieren hoorden erbij. De Bond regelde centraal de inkoop en organiseerde tuinkeuringen en tentoonstellingen. Maandblad *De Volkstuin* informeerde de tuinders over dat alles. In 1925 kreeg de club een nieuwe

naam: Bond van Volkstuinders. Ook werden de statuten gewijzigd, omdat de doelen van 1917 inmiddels niet meer pasten bij de werkzaamheden. En er kwam een belangrijk nieuw doel bij: volkstuinen met een blijvend karakter, want veel tuinen verdwenen of werden verplaatst.

Zelfbestuur

Nadat de eerste voorzitter in maart 1919 uit tijdgebrek was gestopt, nam Vroegop diens functie over. Hij regelde dat de tuinders konden vergaderen in het kantoor van de Amsterdamsche Politiebond (Nieuwe Leliestraat 127). Een van zijn taken was de gemeenschappelijke inkoop van poot- en zaaigoed en kunstmest. Belangrijk, want zo konden tuinders kiezen tussen meerdere aardappelrassen. Van zijn trotse werkgever kreeg hij voldoende gelegenheid om zich voor de volkstuinbeweging in te zetten. Hij onderhandelde begin jaren twintig samen met volkstuinbestuurders uit andere steden met het ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel in Den Haag over financiële overheidssteun. Het Rijk stelde f 10.000,- beschikbaar aan tien steden. Amsterdam ving dit bedrag twee keer, voor de Bond en voor het Comité.

Tussen Comité en Bond was de verstandhouding enigszins stroef, zeker in het begin, maar onder Vroegops voorzitterschap ging het beter. Beide clubs namen in 1918 deel aan een tentoonstelling van de Nederlandse Maatschappij voor Tuinbouw en Plantkunde in het Concertgebouw. De Bond stelde regelmatig het paternalisme van het Comité tegenover haar eigen democratische organisatie, waarin de tuinders hun eigen parken bestuurden. De Bond streefde het Comité ook voorbij. Het Comité had de pech dat een aantal complexen vrij snel verloren gingen door stadsuitbreiding, terwijl de Bond er nieuwe bij kreeg. Tuinwijk was niet alleen het eerste, maar ook het laatste complex van het Comité: toen de leden van Tuinwijk in 1942 besloten over te gaan naar de Bond, viel het doek definitief.

Mijlpaal

De Bond floreerde en was razend actief. Ze organiseerde bijvoorbeeld goedbe-

◀ Hofwijk was in 1913 – het jaar van deze foto – na Tuinwijk het tweede volkstuincomplex in Amsterdam, opgericht door het Comité voor Volkstuinen. Fotograaf: Jan Hofker.

◀ Jan en Lien Vroegop voor hun huisje op Ons Buiten aan de Riekerweg.

zochte, meerdaagse tuinbouwtoonstellingen – met prijsvragen en al – op prominente locaties als het Paleis voor Volksvlijt. Loterijen dekten de financiering. Voorzitter Vroegop was de schakel tussen de gemeente en de gebruikers van tuinen. Gaandeweg zorgde hij voor verbreding en verdieping van het volkstuinwezen. Een belangrijke mijlpaal was het huurcontract voor volkstuincomplex Ons Buiten aan het Slatuinenpad, dat hij in 1922 ondertekende. Lien en hij hadden jarenlang zelf ook een volkstuin op Ons Buiten. Nog altijd hebben verschillende nazaten van de omvangrijke familie Vroegop er een volkstuin, nu gelegen aan de Riekerweg.

In 1928 stond de onvermoeibare Vroegop aan de wieg van een landelijke volkstuinvereniging: het Algemeen Verbond van Volkstuindersverenigingen in Nederland (AVVN). Tijdens de vergadering van 3 maart 1930 werd hij in hotel Krasnapolsky in het zonnetje gezet vanwege zijn verdiensten voor de Amsterdamse bond in de eerste 12,5 jaar. Tussen de twee wereldoorlogen ontstonden flink wat volkstuincomplexen: Rust en Vreugd, Ons Lustoord, Vroegop Kweekt Werklust, Nieuwe Levenskracht, Meerlust en Eigen Hof. Het in mei 1937 aan de Leeuwarderweg in Amsterdam-Noord geopende Vroegop Kweekt Werklust was een bijzonder sociaal project: hier tuinierden louter werklozen. Het communistische dagblad *De Waarheid* wist veertien jaar later te melden dat op het complex “...vernoemd naar de pionier van de volkstuinbeweging zo’n 2000 oude en jonge vruchtbomen staan”.

De Bond had geen politieke kleur, maar maakte wel goed gebruik van de kanalen die de socialistische zuil ter beschikking stonden: de VARA en de Arbeiderspers en *Het Volk*. In *Het Volk* werd ook geadverteerd. Bijvoorbeeld een warme aanbeveling van Jan Vroegop voor de “... zoo juist verschenen uitgave *De Volkstuin, praktische handleiding voor den volkstuinder* met talrijke illustraties door S.S. Lantinga, uitgegeven door N.V. Arbeiderspers in Amsterdam.” Lantinga was tuinbouwmedewerker bij de VARA en hield elke zondagmorgen een causerie op de radio.

Hongeroedeem

De Tweede Wereldoorlog was ook voor de volkstuinbeweging een zwarte bladzijde. De bezetter had de organisatie van duizenden nieuwe ‘oorlogstuinen’ bij de landelijke koepelvereniging van volks-

KONINKLIJK BEZOEK

Op 25 september 1928 bezocht de Koninklijke familie Amsterdam en deed ook volkstuincomplex Ons Lustoord aan de Zuidelijke Wandelweg aan. Voorzitter Jan Vroegop straalde op deze wat koele dag ten overstaan van koningin Wilhelmina, prins Hendrik en de jonge prinses Juliana. Kleindochter Theresia Jansen-van Geijn: “Opa Vroegop had veel meer oog voor de twee koninklijke vrouwen dan voor oma Vroegop, wat haar erg jaloers maakte. Opa had een veel zachter karakter dan oma....”

tuinders (AVVN) gelegd, die rapporteerde aan de Landbouw Crisisorganisatie. Op deze volkstuinen werden verplicht aardappelen en groenten verbouwd. Het aantal tuinen groeide in Amsterdam zo van 3400 in 1940 naar 9300 in 1945 en landelijk van nog geen 6000 naar 41.000. Vroegop ging onverminderd door met het organiseren van cursussen en spreekuren om nieuwe volkstuinders zo goed mogelijk te informeren.

Jan Vroegop kwam verzwakt uit de oorlog. Na zijn toespraak op het huwelijksfeest van zijn zoon Peter op 14 mei 1946 in feestzaal Schinkelhaven, werd hij onwel en overleed die nacht thuis aan de Westlandgracht, waarschijnlijk als gevolg van hongeroedeem. Hij was 69 jaar oud. Bij de uitvaart op de Nieuwe Oosterbegraaf-

worden. Amstelglorie verrees in 1953 aan de Ouderkerkerdijk, die niet veel later – het kon niet uitblijven – een andere naam kreeg. Jans weduwe Lien opende de nieuwe Jan Vroegopsingel. Nog geen tien jaar later lag ruim de helft van de Amsterdamse volkstuinen op een permanent complex.

2017

De tijden zijn veranderd. De Bond van Volkstuinders kent nu 29 ‘afdelingen’, elk met haar eigen identiteit, een bestuur, commissies en vrijwilligers. In totaal telt Amsterdam circa 6000 volkstuinders en op de wachtlijst staan zo’n 3000 kandidaat-leden. Vrijwel alle tuinparken liggen op gemeentegrond. Volkstuinen mogen zich in een enorme belangstelling verheugen. Maar ze staan – als altijd – ook

Amstelglorie was het eerste volkstuinencomplex op een vaste locatie

plaats waren vele prominenten uit het Amsterdamse bedrijfs- en politieke leven aanwezig. De Bond van Volkstuinders en het tuinpark Ons Buiten roemden hun voorman in een rouwadvertentie: “Een toegewijd bestuurder en trouw medewerker. Zijn daden zullen ons steeds een lichtend voorbeeld zijn.” Wie nu in vak 62 naar graf 532 zoekt, treft zijn grafsteen niet meer aan, die is enkele jaren geleden verwijderd.

Door zijn vroege overlijden heeft Vroegop niet mee mogen maken dat zijn droom werkelijkheid werd: volkstuinen op een blijvende locatie. Dat wil zeggen: ze werden opgenomen in de bestemmingsplannen. In 1950 besloot de gemeenteraad dat het nieuwe volkstuincomplex Amstelglorie in de Duivendrechtterpolder het eerste permanente tuinpark van Amsterdam zou

onder druk, omdat de stad weer veel wil en moet uitbreiden. Met name de twee grote en bedreigde tuinparken Amstelglorie en Ons Buiten zijn sinds de woningbouwplannen – vastgesteld in *Koers 2025* – bekend zijn in actie gekomen. De gemeente moet bouwen en tegelijkertijd zorgen voor groen in de nabijheid van alle inwoners – een lastig dilemma. Het gaat allang niet meer om particuliere lappes groen, maar om complexen waar in de afgelopen eeuw groen is ontstaan met een enorme variëteit aan flora en fauna. Volkstuinen zijn groene oases in de stad. Onmisbaar voor de bewoners, onmisbaar voor de stedelijke ecologie ●

ANNE-MARIKEN RAUKEMA & SASKIA BOERMA ZIJN VOLKSTUINDERS OP RESPECTIEVELIJK AMSTELGLORIE EN ONS BUITEN. MET DANK AAN THERESIA JANSEN-VAN GEIJN.